

**SVENSKT UTTAL I
GYMNASIEUNDERVISNINGEN-
LÄRARES SYNPUNKTER**

Katja Markkanen

Kandidatavhandling i svenska språket

Jyväskylä universitet

Institutionen för språk

Våren 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta	Kielten laitos
Tekijä: Katja Markkanen	
Otsake: Svenskt uttal i gymnasieundervisningen- lärares synpunkter	
Aine: Ruotsin kieli	Kandidaatintutkielma
Vuosi: 2013	Sivumäärä: 27+3
<p>Tämän tutkielman tarkoituksena on kartoittaa opettajien ajatuksia ruotsin kielen ääntämisen opetuksesta lukiossa. Tutkimuksessa keskitytään erityisesti opettajien käyttämiin ääntämisharjoituksiin ja suomenruotsin ja riikinruotsin ääntämisvariantteihin. Tarkoitus on selvittää, millaisia harjoituksia opettajat käyttävät ääntämisen opetuksessa, ja tuovatko opettajat suomenruotsin ja riikinruotsin ääntämiseroja esille opetuksessaan.</p> <p>Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeella, joka koostui 13 avoimesta kysymyksestä. Kyselyyn vastasi yhteensä viisi opettajaa eri lukioista. Tulokset analysoitiin sisällöllisesti laadullisen tutkimuksen menetelmin. Koska tutkimuksen aineisto on suhteellisen pieni, tarkoituksena ei ole saada yleistettäviä tuloksia, vaan kartoittaa ja kuvailla ilmiötä. Erityisesti suomenruotsin ja riikinruotsin erojen opetuksesta on julkaistu vähän tutkimuksia, joten tämä tutkimus voi antaa lähtökohdan aiheen tutkimukselle tulevaisuudessa.</p> <p>Tutkimuksen tulokset osoittavat, että opettajat pitävät ääntämisen opetusta tärkeänä. Ääntämisharjoitukset tuovat oppilaille itsevarmuutta kielen käyttöön ja kommunikaatio ruotsin kielellä helpottuu. Tulosten perusteella lukio-opettajat käyttävät ääntämisen opetukseen monipuolisia harjoituksia: mm. parikeskusteluja, mallin perään toistamista ja sanojen ja tekstien ääneen lukemista. Myös kielistudiota käytetään ääntämisen opetuksessa, sillä opettaja voi antaa opiskelijalle palautetta henkilökohtaisesti. Usein luokassa yhdessä harjoittelu on kuitenkin tehokkaampaa.</p> <p>Suomenruotsin ja riikinruotsin esiintyminen opetuksessa toi esille vaihtelua opettajien välillä. Kaikki opettajat pitävät riikinruotsin ymmärtämistä tärkeänä, mutta vastausten perusteella vain kaksi viidestä opettajasta tuo selkeästi ääntämiseroja esille opetuksessaan. Kolmen opettajan vastausten perusteella eroja käydään läpi harvoin ja pinnallisesti. Opettajat pitävät kuitenkin tärkeänä, että ääntämisvarianttien eroja käydään läpi tunneilla.</p>	
Asiasanat: <i>uttalsövning, finlandssvenska, rikssvenska</i>	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

INNEHÅLL

1	INLEDNING.....	4
2	TEORETISK BAKGRUND.....	5
	2.1 Skillnader mellan finlandssvenskt och rikssvenskt uttal.....	5
	2.1.1 Huvuddrag i finlandssvensk och rikssvensk prosodi.....	6
	2.1.2 Finlandssvenska och rikssvenska fonem.....	8
	2.2 Uttalsundervisning och undervisning av muntlig språkfärdighet.....	9
	2.3 Uttalet enligt läroplan.....	11
	2.4 Tidigare forskning.....	12
3	MÅL, MATERIAL OCH METOD.....	13
	3.1 Forskningsfrågor.....	14
	3.2 Materialinsamling.....	14
4	RESULTAT.....	16
	4.1 Uttalsundervisning.....	16
	4.2 Finlandssvenskt och rikssvenskt uttal.....	21
5	SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION.....	25
	LITTERATUR.....	28
	BILAGA: ENKÄTFRÅGOR.....	30

1 INLEDNING

Uttal är en viktig del av muntlig språkfärdighet. Om man inte kan uttala rätt, kan det vara svårt att kommunicera på ett främmande språk. Bra uttal uppmuntrar inläraren att använda ett främmande språk och därför borde uttal övas mycket i språkundervisningen. När det gäller svenskt uttal finns det vissa drag som påminner finskt uttal, men det finns också många olikheter som kan orsaka problem hos en finskspråkig inlärare om de inte övas tillräckligt. Bristfälligt uttal kan också göra att kommunikationen misslyckas.

Numera fokuseras det på muntlig kommunikation i språkundervisningen, men uttalet står ofta i bakgrunden. Uttalet övas ofta vid sidan av annan undervisning, men jag anser att det också borde fokuseras noggrannare på språkets fonetiska egenskaper. Kunskaper om uttalet underlättar inläring av uttalet och förbättrar muntliga språkkunskaper. Jag är intresserad av att veta hurdana uttalsövningar som används i gymnasieundervisningen eftersom varierande övningar motiverar studenter och förstärker olika områden av uttalet. I denna avhandling ska det därför kartläggas hurdana övningar lärare använder i uttalsundervisning.

Vidare kommer jag att redogöra för hur finlandssvenskt och rikssvenskt uttal presenteras i gymnasieundervisningen. Det finns mig veterligen få studier om förekomsten av dessa uttalsvarianter i svenskundervisningen. Finlandssvenska och rikssvenska skiljer sig på många sätt och om bara den ena varianten övas i undervisningen, kan det t.o.m. vara svårt att förstå den andra. Det kan också kännas svårt för gymnasister att börja använda svenska i Sverige, om rikssvensk accent låter för främmande. Därför är det intressant att utreda denna aspekt av svenskt uttal i undersökningen.

I det följande kapitlet ska jag diskutera olika teorier om uttalsundervisningen och presentera huvuddrag i finlandssvenskt och rikssvenskt uttal. Vidare ska uttalets roll i gymnasiets läroplan och tidigare forskning betraktas. Därefter ska undersökningens mål, material och metod presenteras. Undersökningen genomfördes som en kvalitativ enkätundersökning och svaren analyserades innehållsligt. I det fjärde kapitlet ska undersökningens resultat genomgå och analyseras. I det sista kapitlet kommer jag att diskutera resultaten och undersökningen som helhet samt föreslå idéer till vidare forskning.

2 TEORETISK BAKGRUND

I detta kapitel kommer jag att redogöra för teori över uttalsundervisning och presentera tidigare forskning kring ämnet. Först ska jag förklara termerna finlandssvenska och rikssvenska och redogöra för de största skillnaderna mellan dessa varianter av svenskt uttal. Sedan ska jag betrakta hur muntliga språkkunskaper beaktas i gymnasiets läroplan och därefter presentera teori över uttalsundervisning och undervisning av muntliga språkkunskaper. Till sist ska tidigare studier presenteras.

2.1 Skillnader mellan finlandssvenskt och rikssvenskt uttal

I denna avhandling ska de två uttalsvarianterna av svenska språket, finlandssvenska och rikssvenska, betraktas. Kuronen och Leinonen (2010: 7) konstaterar att *finlandssvenska* ofta betyder den standardformen av svenska som talas i Finland. Eftersom regionala varianter inte behandlas i avhandlingen, ska denna term användas. Kuronen och Leinonen (2010: 108) konstaterar att finländare ofta använder termen *rikssvenska* för svenskan i Sverige i allmänhet, medan svenskar använder termen rikssvenska för sitt standardspråk. Det finns också term *sverigesvenska* som svenskar använder för svenskan i Sverige i allmänhet, men eftersom både svenskar och finländare använder termen *rikssvenska*, ska denna term användas i avhandlingen.

Det finns många drag som skiljer finlandssvenskt och rikssvenskt uttal. Reuter (1977: 21) konstaterar att vissa gamla drag i finlandssvenskan och påverkan av finskan orsakar skillnader mellan rikssvenska och finlandssvenska. Enligt Reuter (1977: 21) karaktäriseras finlandssvenska framförallt av bristen på grav accent. Andra olikheter mellan finlandssvenska och rikssvenska är enligt Reuter vokalkvaliteter och kvantitetsförhållanden. I denna avhandling ska det därför fokuseras på några prosodiska egenskaper, såsom intonation och rytm, och uttal av fonem, de minsta betydelseskiljande ljuden i språket. Det måste nämnas att det finns skillnader i uttal också inom regionala varianter av finlandssvenska och rikssvenska, men de ska inte behandlas i denna avhandling. Dessutom kan vissa områden av svenskt uttal

orsaka problem för finnar, men jag ska inte behandla dessa noggrannare i detta kapitel, utan i samband med resultat.

2.1.1 Huvuddrag i finlandssvensk och rikssvensk prosodi

Termen prosodi betyder ”de rytmiska och melodiska egenskaper som bidrar till att avgränsa och gruppera talflödet” (Engstrand 2007: 69). Viktiga ord och stavelser i uttryck visas genom att betona dem på olika sätt. Variation mellan obetonade och betonade stavelser ger talflödet dess rytm (Engstrand 2007: 69). När det gäller finlandssvensk betoning, kan en obetonad stavelse vara antingen lång eller kort och detta är fallet också hos en betonad stavelse. I längre yttranden och satser uttalas betonade stavelser med större intensitet, alltså med större energi (Kuronen och Leinonen 2010: 37). Betoningen exemplifieras i den följande satsen, där betonade stavelser har markerats med fetstil: Jag **TYC**ker det skulle vara **BRA** att **KÖ**pa lite **KORV**. Reuter (1977: 30) diskuterar också kortstavighet, vilket betyder att en kort vokal följs av ingen eller kort konsonant. Detta fenomen förekommer numera inte i rikssvenskan, men det finns i finlandssvenskan, t.ex. i orden *foto* och *hela* och i finska lånord.

De viktigaste dragen i rikssvenskans betoning är längd och intonation (Kuronen och Leinonen 2010: 113). Medan man inte gör en skillnad mellan längd i obetonade eller betonade stavelser i finlandssvenskan, har man en klar regel för detta i rikssvenskan. I rikssvenskan är obetonade stavelser korta och betonade stavelser är långa. I längre yttranden är betonade stavelser mycket tydliga och har lång konsonant eller vokal (se Bild 2 och Bild 3). Obetonade stavelser är tydligt kortare och de reduceras ofta, vilket betyder att ljud uttalas med en annan kvalitet än vid betoning.

I finlandssvenska enskilda ord har en obetonad stavelse jämn intonation och hos en betonad stavelse går intonationen ner. Intonation i satser, satsintonation, är jämn och fallande. Tonen är hög i början av satsen och ”sjunker så småningom mot slutet av satsen”. Detta gäller både påståendesatser och frågesatser. (Kuronen och Leinonen 2010: 38) I nedanstående bild exemplifieras finlandssvensk satsintonation i frågesats.

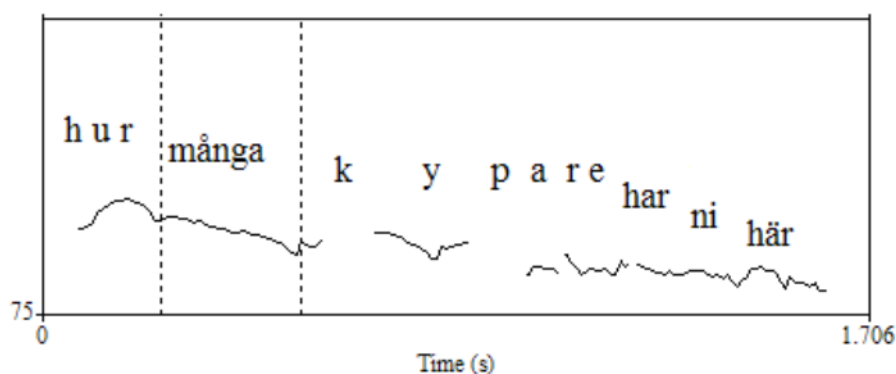

Bild 1. Melodin i satsen *Hur många kypare har ni här?* Ordbetoning finns på *hur* och *kypare*. Analysen har gjorts med talprogrammet Praat. (Kuronen och Leinonen 2010: 38)

När det gäller ordintonation i rikssvenska, har obetonade stavelser jämn intonation och betonade stavelser antingen akut accent (accent 1, stigton) då intonation går uppåt eller grav accent (accent 2, fallton) då intonation går neråt (Kuronen och Leinonen 2010: 120). Huvudregeln för valet av accent är att enstaviga ord har akut accent och flerstaviga ord där betoningen ligger på första stavelsen har grav accent på den betonade stavelsen. I flerstaviga ord kommer akut accent på någon stavelse efter den betonade stavelsen. (Kuronen och Leinonen (2010: 121) Intonationen i satser är jämn i obetonade ord, men i betonade ord finns accent. Nedan exemplifieras rikssvensk satsintonation med akut accent (Bild 2) och grav accent (Bild 3).

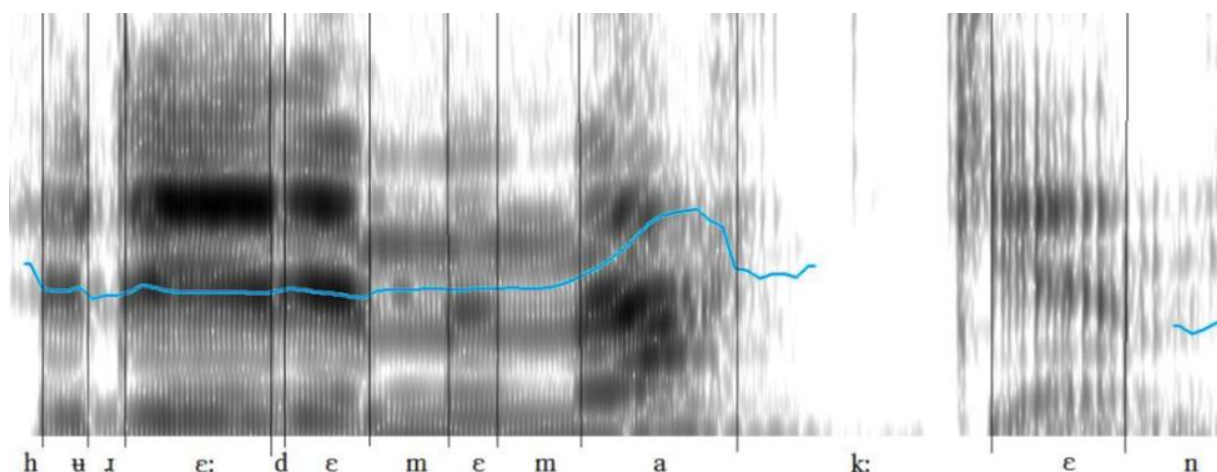

Bild 2. Melodin med akut accent i satsen *Hur är det med mackan?* Tonen går uppåt på den betonade stavelsen och akut accent finns på vokalen –a. (Kuronen & Leinonen 2010: 147)

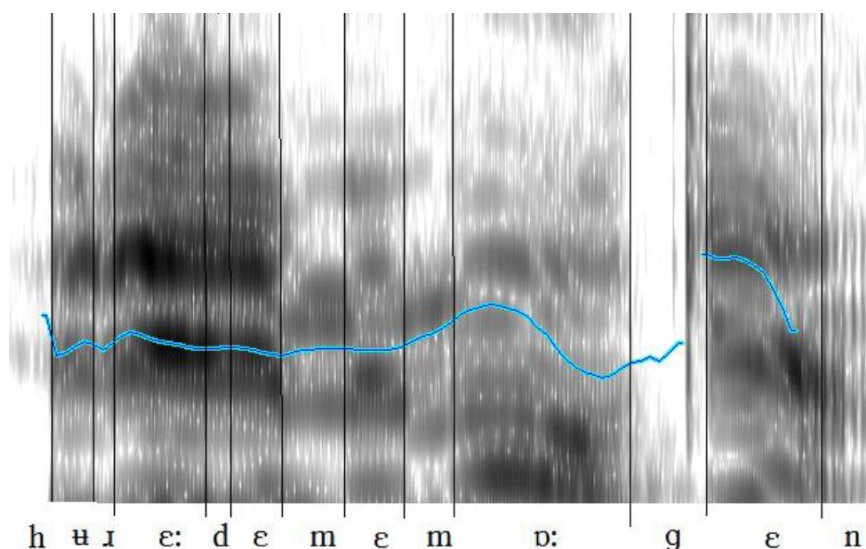

Bild 3. Melodin med grav accent i satsen *Hur är det med magen?* Tonen går neråt på den betonade stavelsen *ma* och uppåt på den obetonade stavelsen *gen*. (Kuronen & Leinonen 2010: 147)

2.1.2 Finlandssvenska och rikssvenska fonem

Reuter (1977: 21) konstaterar att finlandssvenska och rikssvenska vokaler skiljer sig på många sätt. De viktigaste skillnaderna mellan finlandssvenska och rikssvenska vokaler är uttalet av *u*-ljud, *a*-ljud och halvslutna långa vokaler. Kort och långt *u*-ljud i ord som *musik* [møsi:k] och *mus* [mø:s] har en stor kvalitetsskillnad i rikssvenskan, medan man gör nästan ingen skillnad mellan dem i finlandssvenskan. Skillnaden mellan kort och långt *a*-ljud är också mycket hörbar i rikssvenskan, t.ex. *tavla* [ta:vla] och *matta* [mat:a], medan kvalitetsskillnad inte finns mellan dessa ljud i finlandssvenskan. Halvslutna långa vokaler *e*, *ö* och *å* uttalas öppnare i finlandssvenska än i rikssvenska (Reuter 1997: 21). Kuronen och Leinonen (2010: 162) konstaterar att eftersom det finns en tydlig kvalitativ skillnad mellan rikssvenska långa och korta vokaler, kan rikssvenskans vokalsystem sägas vara kvalitativ, medan finlandssvenskan har ett kvantitativt vokalsystem.

Det finns tydliga skillnader mellan konsonantuttal i finlandssvenska och rikssvenska. Finlandssvenskan saknar rikssvenskans supradentaler *d*, *t*, *ŋ*, *ʃ* och *l* och i stället hörs det ofta klart uttal av *r* framför den efterföljande konsonanten, t.ex. *rs*, *rl*, *rn*. Numera kan supradentaler finnas speciellt i kombinationer *rd*, *rt* och *rs* också i finlandssvenska (Kuronen och Leinonen 2010: 63). I rikssvenskan aspireras de tonlösa klusilerna *p*, *t* och *k* före en

betonad vokal, vilket betyder att man har ett ”lätt h-liknande brus” i ljudet (Engstrand 2007: 115). Dessa klusiler är enligt Reuter (1977: 27) helt eller delvis oaspirerade i finlandssvenskan. *Tje*-ljud, såsom i ordet *kyrka*, är också olik i finlandssvenska och rikssvenska, eftersom det uttalas med ett klart t-förslag i finlandssvenskan. I finlandssvenskt uttal [tʃyrk:a] är *tje*-ljudet en affrikata, dvs. en kombination av en klusil och en frikativa som uttalas på samma artikulationsställe, tungbladet mot tandvallen. I rikssvenskt uttal [ɛyrk:a] uttalas *tje* som laminoalveolart frikativa, dvs. tungryggen mot hårda gommen. (Kuronen och Leinonen 2010: 78, 187) *Sje*-ljud, som i ordet *kanske*, skiljer sig också i de två varianterna. I rikssvenskan uttalas *sje*-ljudet [ʃ] ofta dorsovelart, med tungryggen mot mjuka gommen, medan finlandssvenskans [ʃ] uttalas laminoalveolart (Kuronen och Leinonen 2010: 189). Detta gör att det rikssvenska *sje*-ljudet låter mörkare än det finlandssvenska.

2.2 Uttalsundervisning och undervisning av muntlig språkfärdighet

Uttalet är en del av muntlig språkfärdighet, vilket betyder olika kunskaper för muntlig kommunikation. Uttalet kan undervisas på många sätt och varje lärare har sina egna metoder för undervisningen av uttal och muntliga språkkunskaper. Det finns olika muntliga övningar som utnyttjas i undervisningen, t.ex. diskussionsuppgifter, upprepningar efter läraren och lyssnandet av eget tal i språkstudion. Enligt Kjellin (2002: 139) är körövningar ett meningsfullt sätt att undervisa i uttal eftersom då kan elever utnyttja hörselsinnet med talets övning och ”prosodin övas särskilt effektivt”. Att uttala tillsammans med andra elever uppmuntrar också blygare elever och de behöver inte vara rädda för att alla hör varandras uttal. Kjellin (2002: 120) anser att det inte räcker att eleverna bara övar uttal, det måste automatiseras. Det händer ofta att uttalsträning slutas när eleven verkar ha lärt sig det som tränas, även om också det rätta uttalet måste övas så många gånger att det blir automatiserat. Därför borde läraren ta hänsyn till att nya fraser och ljud upprepas tillräckligt många gånger. Kjellins synpunkt har något gemensamt med *den audiolingvala undervisningsmetoden*. I den audiolingvala metoden styrs språkinläring utifrån, utan inlärarens medverkan, och inläring är resultat av nya vanor. Dessa nya vanor bildas genom upprepning och imitation. T.ex. körläsning och upprepning efter mallen hör till denna metod. (Tornberg 2005: 35-36) Den audiolingvala metoden kan vara nyttig för inläringen av uttal, även om jag anser att

inläringen inte sker utan inlärarens medverkan. Inläraren behandlar information om uttalet hela tiden under inlärningsprocessen.

Att höra tal har en viktig roll i uttalsinläring. Man måste höra talat språk för att få veta hur det låter och vilka ljud och uttryck hör till språket. Enligt Kjellin (2002: 118) är det viktigaste i uttalsinläringen att märka att nästan perfekt uttal är möjligt att nå om eleven bara inser hur det låter. Därför måste eleven höra tal mycket på lektioner och läraren kan motivera eleven att lyssna på svenska också på fritiden. Om undervisningen sker på målspråket, behandlar elever främmande språket samtidigt som de lyssnar på läraren. En undervisningsmetod, *direktmetoden*, betonar det vardagliga språket och undervisningen sker på målspråket. I denna metod är fokus på uttal och intonation och elever har möjlighet att själva upptäcka språkets regler, dvs. grammatik behandlas induktivt. (Tornberg 2005: 31) Iivonen och Tella (2009: 269) konstaterar att om man behärskar talet och hörförståelse på främmande språket bra, är det lättare att kommunicera i krävande situationer. Därför måste läraren möjliggöra att elever hör språket mycket och övar uttalet. Eleven måste också höra uttalet rätt och veta hur man producerar rätta ljud. Läraren kan hjälpa eleven med detta genom att förklara teori över svenskt uttal och ge feedback till eleven (Kuronen & Leinonen 2010: 8). Om eleven upptäcker svenskt uttal fel, vet han eller hon inte hur man producerar rätta ljud och därför är det viktigt att läraren korrigerar elevens uttalsfel i tid.

Tal har en viktig roll i språkkunskaper. Hildén (2000: 175) konstaterar att tal måste vara tillräckligt flytande, exakt och innehållsmässigt och språkligt omfattande i olika kommunikationssituationer. Detta är viktigt i att få meddelanden fram till lyssnaren och därför är uttal också viktigt i språkundervisning. Om man använder felaktiga ljud, kan ordets mening och vidare meddelandets innehåll förändras. Läraren kan också sätta klara inlärningsmål för varje talövning så att eleven kan lättare observera sin utvecklingsgång (Hildén 2000: 176).

Läraren spelar en viktig roll i språkinläringen, men inläraren måste i första hand själv lära sig språket och uttal. Om inläraren inte vill lära sig språket, är han eller hon inte motiverat och således är inläringen svårt. Det kan också vara svårt att öva uttal om övningar inte är anpassade till elevens inlärningsstrategier och egenskaper. Hildén (2000: 178) anser att undervisning som tar hänsyn till elevernas olika egenskaper och inlärningsstrategier ger dem

utmaningar och möjligheter att visa sina starka sidor. T.ex. den som tänker mycket på språkligt noggrannhet behöver talövning med fria diskussioner (Hildén 2000: 177).

Eftersom det bara finns en begränsad tid åt uttalsundervisning på gymnasiekurser, borde lärare tänka på vad som är viktigt i svenskt uttal. Ofta ägnas det mycket tid åt övning av enskilda ljud, men när det gäller helheten, är prosodin också viktig. Prosodin spelar roll såväl i uttryckets betydelse och grammatiska strukturer som i känslor och attityder hos talaren (Iivonen & Tella 2009: 277-278). Vidare anser Kjellin (2002: 15) att prosodin lättast avslöjar talarens ursprung och inkorrekt prosodi kan orsaka negativa inställningar av talarens språkkunskaper hos lyssnaren. Därför borde prosodin prioriteras i uttalsundervisningen. Thorén (2007: 3) diskuterar också basprosodi som undervisningsstrategi, vilket betyder att temporala förhållanden, dvs. betoning och längd, prioriteras i undervisningen.

2.3 Uttalet enligt läroplan

Enligt Grunderna för gymnasiets läroplan (2003) betonas olika områden av språkkunskaper på olika sätt på gymnasiets kurser. I denna avhandling fokuseras det på B1-lärokurs eftersom majoriteten av finska gymnasister läser svenska som börjas på sjunde klassen i den grundläggande utbildningen. När det gäller svenska betonas muntlig kommunikation på tre kurser: på två obligatoriska kurser där strategier för muntlig kommunikation övas och på en fördjupad kurs där huvudvikten är på muntlig språkfärdighet och tal. Uttalsövning och uttal nämns inte i kursbeskrivningar utan endast i bedömningsgrunden för muntliga kunskaper. Detta är intressant med tanke på att det numera fokuseras mycket på muntlig språkfärdighet. Eftersom språkliga uttryck i läroplanen inte är noggranna, kan gymnasier och lärare tolka den på många sätt. T.ex. uttrycket ”centrala strategier i muntlig kommunikation” (Grunderna för gymnasiets läroplan 2003: 97) kan betyda olika strategier för olika lärare.

I gymnasiet bedöms språkkunskaperna enligt en nivåskala som tillämpas i den allmäneuropeiska referensramen. Skalan består av sex färdighetsnivåer från A1 till C2. Enligt *Grunderna för gymnasiets läroplan (2003)* ska gymnasieeleverna i B1-lärokurs nå nivån B1.1. i muntliga kunskaper, vilket betyder att de har en ”fungerande grundläggande språkfärdighet”. Uttalet på denna nivå är förståeligt men elever gör några uttalsfel och den

finska accenten ”tidvis är uppenbar”. Pauser och tveksamhet uppträder i längre tal. Rikssvenskt och finlandssvenskt uttal nämns dock inte i läroplanen, vilket kan antyda att de två uttalsvarianterna inte behandlas på kurser. Eftersom uttalsundervisning och uttalsvarianter inte nämns i läroplanen separat, har lärare i princip möjlighet att välja fritt vilken variant de använder i undervisningen. I praktiken ges undervisning ändå på finlandssvensk accent. Många lärare saknar grundliga kunskaper om rikssvenskt uttal och kanske anser de att eleverna lär sig finlandssvenskt uttal lättare.

Utbildningsstyrelsen gjorde en ändring till gymnasiets läroplan 2009, där innehållet av en fördjupad kurs förändrades. Enligt *Ändring av grunderna för läroplanen i gymnasieutbildning för unga 2003* kallas den fördjupade kursen RUB6 på B1-svenska för ”Tala och förstå bättre”. På kursen fördjupas strategier för muntlig kommunikation och muntlig språkfärdighet i vardagliga situationer förstärks genom olika muntliga övningar. Områden är aktuella och behandlar nordiska händelser. I slutet av kursen ordnas ett prov i muntlig språkfärdighet som Utbildningsstyrelsen utarbetar och som är detsamma för alla finska gymnasister. Eleverna får också ”ett särskilt intyg som bilaga till avgångsbetyget” över detta prov (*Ändring av grunderna för läroplanen i gymnasieutbildning för unga 2003*). Kursen ”Tala och förstå bättre” kan alltså beskrivas som en kurs där tal övas mycket och som fokuserar sig på muntlig språkfärdighet. Uttal nämns ändå inte separat i kursbeskrivning för ”Tala och förstå bättre”, även om fokus på kursen är på talet.

2.4 Tidigare forskning

Det finns mig veterligen få studier om förekomsten av finlandssvenskt och rikssvenskt uttal i undervisningen. Jag hittade dock en avhandling av finlandssvenska och rikssvenska i läromaterial. Salenius (2011) har forskat i prosodi och accentvariation i engelska och svenska gymnasieläroböcker. Hennes svenska del av materialet bestod av 10 läroböcker från två olika boksserier. Enligt Salenius presenteras accentvariation i svenska i studenternas cd-material och i läroböckernas övningar i form av fonetiska tecken. Det är överraskande hur mycket rikssvenskt uttal används i läroböcker, med tanke på att de två olika uttalsvarianterna inte nämns i läroplanen (se avsnitt 2.3). Rikssvenskt uttal förekommer t.o.m. oftare än finlandssvenskt uttal i studenternas cd-material (Salenius 2011: 108,110). Salenius konstaterar

vidare (2011: 112) att även om två uttalsmönster ges i läroboken, förklaras deras fonetiska egenskaper inte noggrannare.

Attityder och åsikter om svenskt uttal och uttalsundervisning har undersökts mycket. T.ex. Turunen (2011) undersökte gymnasieelevernas och lärarnas åsikter om svenskt uttal och uttalsövningar i sin kandidatavhandling. Hennes resultat visar att elever inte vill ha mer uttalsundervisning, men några elever tycker att det är viktigt att lära sig svenskt uttal. Eleverna hade också olika tankar om hurdana uttalsövningar är nyttiga. Enligt Turunen (2011: 25) borde uttalsövningar variera och lärare kunde fundera mer på hurdana övningar de använder.

Iivarinen (2010) undersökte gymnasielärares åsikter om undervisning av muntlig språkfärdighet i sin kandidatavhandling och hur de tolkar läroplanen. Det kommer fram i resultaten att alla lärare använder likadana muntliga övningar på lektioner, såsom diskussioner och uttalsövningar. Resultaten visar också att stora undervisningsgrupper försvårar undervisning av muntlig kommunikation enligt lärare. När det gäller lärares tolkningar om läroplanen, hade lärare varierande åsikter om läroplanen. Enligt min mening är krav på muntliga språkkunskaper i läroplanen ganska mångtydiga och det kan vara svårt att bedöma studenternas muntliga språkkunskaper enligt läroplanens bedömningsgrunder.

I denna avhandling fokuseras det inte på läroplanen, utan på lärares åsikter om uttalsundervisning i praktiken. Med tanke på Iivarinens studie är det intressant att klargöra hurdana uttalsövningar lärare använder. Vidare kommer jag att redogöra för om lärare tar upp skillnader mellan rikssvenskt och finlandssvenskt uttal i undervisningen, vilket ger en ny synvinkel till forskning av uttalsundervisningen.

3 MÅL, MATERIAL OCH METOD

I detta kapitel presenteras forskningsfrågor och diskuteras valet av undersökningsmetod. Vidare presenteras informanternas bakgrund som lärare.

3.1 Forskningsfrågor

Syftet med föreliggande studie är att redogöra för hur lärare undervisar i svenskt uttal i gymnasiet och vilka åsikter de har om uttalsundervisning. Vidare är syftet att kartlägga hur finlandssvenskt och rikssvenskt uttal förekommer i undervisningen. Jag har två huvudforskningsfrågor som preciseras mer i delfrågor. Mina forskningsfrågor är:

1. Vilka övningar använder lärare i uttalsundervisning?
 - a. Använder lärare särskilda uttalsövningar eller övas uttal vid sidan av annan undervisning?
 - b. Vilken roll har språkstudion i uttalsundervisning?

2. Hur presenterar lärare fonetiska skillnader i finlandssvenska och rikssvenska i gymnasieundervisningen?
 - a. Vilka tekniker används till genomgången av uttalsvarianter?
 - b. Förekommer skillnader mellan uttalsvarianter lika ofta i lärarnas undervisning?

Jag antar att lärare använder många olika uttalsövningar i undervisningen, eftersom numera fokuseras det ännu mer på muntliga språkkunskaper i språkundervisningen. När det gäller förekomsten av finlandssvenska och rikssvenska i undervisningen, är min hypotes att uttalsvarianter inte tas upp i undervisningen och fonetiska skillnader förklaras inte till eleverna. Hypotesen baserar sig på mina egna erfarenheter från gymnasietiden. Även om det fanns rikssvenskt uttal i hörförståelseövningar, behandlades rikssvenska drag inte noggrant på lektioner. Vidare minns jag att alla abiturienter var rädda för att rikssvenskt uttal skulle förekomma i hörförståelseproven av studentskrivningar eftersom det var svårare att förstå rikssvenska än finlandssvenska. Dessa tankar var förmodligen resultat av att rikssvenskt uttal inte behandlades i gymnasieundervisningen.

3.2 Materialinsamling

Syftet med denna avhandling är att kartlägga lärares syn på uttalsundervisningen, men inte få resultat som representerar en större grupp. Därför är metod i undersökningen kvalitativ.

Materialet består av en enkätundersökning med öppna frågor till vilken fem lärare svarade. Ursprungligen var meningen att materialet skulle bestå av muntliga intervjuer, men eftersom intervjuinbjudningar inte var lönsamma, förändrades metoden. Alanen (2011: 148) konstaterar att flervalfrågor är lättare att analysera, men om man har få informanter, ger öppna frågor djupare resultat. Därför anser jag att öppna frågor var nyttigare för datainsamlingen än flervalfrågor eftersom då hade informanter bättre möjligheter att berätta fritt om sina egna tankar och åsikter, nästan på samma sätt som i en intervju. Enligt Alanen (2011: 151) är det inte statistiskt reliabelt att analysera öppna frågor eftersom det är svårt att gruppera dem. Dessutom beror det mycket på informanter hur noggranna svar man får på öppna frågor.

Enkäten skickades per e-post till lärare eftersom jag ansåg att det var bättre om lärare fick svara på den när de hade tid. Frågorna (se bilaga) handlade om uttalsundervisning i allmänhet och representation av finlandssvenskt och rikssvenskt uttal i gymnasieundervisningen. Dessutom frågade jag en bakgrundsfråga om hur länge lärare har undervisat i svenska. Jag skickade enkäten till 12 lärare från olika gymnasier och fick fem svar. Jag kunde ha börjat datainsamlingen tidigare och skickat enkäten till flera lärare för att få flera svar.

Jag använder pseudonymer för informanterna för att bevara deras anonymitet. Det finns stor variation mellan informanternas undervisningserfarenhet och de undervisar i olika gymnasier. Jukka har undervisat i svenska för drygt 25 år, Minnas undervisningserfarenhet är 24 år, Leila har undervisat fem år, Maija har undervisat 15 år och Paula har undervisat mindre än ett år. Minna, Leila, Maija och Paula är lärare i centralfinska gymnasier, medan Jukka jobbar i Birkaland. Det var inte meningen att skicka enkäten till olika delar av Finland, men jag visste att Jukka skulle vilja delta i undersökningen. Eftersom det var svårt att få informanter, bestämde jag att skicka enkäten också till honom. Jag antar att informantens arbetsort inte påverkar resultat, men undervisningserfarenhet kan orsaka variation i svar. Lärarnas bakgrund beskrivs i Tabell 1 nedan.

Informanten	Arbetsort	Undervisningserfarenhet
Jukka	Birkaland	ca 25 år
Leila	Mellersta Finland	5 år
Maija	Mellersta Finland	15 år
Minna	Mellersta Finland	24 år
Paula	Mellersta Finland	< 1 år

Tabell 1. Informanternas bakgrund.

4 RESULTAT

I detta kapitel presenterar jag enkätundersökningens resultat samt diskuterar dem jämfört med tidigare studier och teori. Svar genomgås i två avsnitt av vilka den ena behandlar frågor kring uttalsundervisning och den andra lärares tankar om finlandssvenskt och rikssvenskt uttal i undervisningen. I genomgången använder jag citat från svar som har fritt översatts till svenska. Finska svar finns med eftersom jag anser att den ursprungliga meningen kan förändras om bara den svenska översättningen är tillgänglig till läsaren.

4.1 Uttalsundervisning

I detta avsnitt ska frågorna 1-7 (se bilaga) behandlas som handlar om lärares åsikter om uttalsundervisning på gymnasiet.

Först frågade jag om läraren undervisar uttal separat eller vid sidan av annan undervisning. Det kom fram i alla svar att båda sätt används i uttalsundervisningen. Uttal genomgås särskilt när gruppen bekantar sig med ett nytt kapitel i läroboken. Ibland övas enskilda ljud också separat och Jukka skrev att han ber sina elever att betrakta uttalet av vissa ord i texten. Maija svarade att hon fokuserar på uttalet också under korrigerande av uppgifter och talövningar och Minna nämner konkreta exempel på särskild uttalsundervisning.

- (1) Joskus saatan ennen kappaleen kuuntelua käskeä tarkkailemaan tiettyjen sanojen ääntämistä. (Jukka)

Ibland ber jag elever att observera uttalet av vissa ord före lyssnandet av kapitlet.

- (2) Sekä että, osaksi erikseen esim. ääntämisen raivaus uuden tekstin yhteydessä, mutta pidän ääntämistä koko ajan yllä, myös tehtävien tarkastamisessa ja puheharjoituksissa.

(Maija)

Både och, dels separat t.ex. när vi genomgår uttal med ett nytt kapitel, men jag behandlar uttal hela tiden, också när vi korrigerar uppgifter och övar tal.

- (3) Enimmäkseen ääntämisen opetus nivoutuu tekstien lukemiseen, eli kontekstiin. Joskus käymme erikseen ääntämisasiota läpi järjestelmällisemmin, esimerkiksi vokaalit o, u, y tai sk- ja k- kirjainyhdistelmien ääntäminen. (Minna)

För det mesta kombineras uttalsundervisning med uppläsning av texten, dvs. kontexten. Ibland övar vi uttalet mer grundligt, t.ex. vokaler o, u, y eller bokstavskombinationer av sk och k.

Jukka nämner också kursen ”Tala och förstå bättre” (se kapitel 2.3) i sitt svar. Även om uttalsundervisning inte nämns separat i kursbeskrivningen, skrev Jukka att han också undervisar i uttal på kursen. Eftersom kursens mål är att förstärka muntlig språkfärdighet, kan uttalsundervisning ses vara en del av kursinnehållet.

- (4) Puhekurssilla (6) käytän erikseen aikaa ääntämisen opettamiseen. (Jukka)

På talkursen (RUB6) använder jag tid åt uttalsundervisningen.

När det gäller fråga 2: *Hurdana övningar använder du i uttalsundervisningen?* som också var en av mina huvudforskningsfrågor, använder lärare olika övningar. Det kom fram att lärare använder färdiga material från läroböcker och utnyttjar upprepning efter läraren eller bandinspelning i undervisningen. Lärare använder också olika talövningar parvis och uttalar med hela gruppen. Övningar liknar dem som framkommer i Iivarinens (2010) resultat. Vidare berättar Minna och Leila om tekniker för uttalsövning som de andra inte nämnde.

- (5) Toistoharjoituksia, luetaan nauhan perässä, sana ja äänne vastinparien hahmottamista, ääntämisen raivaus -tehtäviä, sanojen etsimistä tekstistä, oppilas opettajana -harjoituksia, erilaisia dialogiharjoituksia, puheharjoituksia. (Maija)

Upprepning, uppläsning efter bandet, iakttagelser om motsvarigheter mellan ord och ljud, genomgång av uttalet, sökning efter ord i texten, eleven som lärare-övning, olika dialoger och talövningar.

(6) Valmiita oppimateriaaleja (ääntämiskalvot ja -tehtävät), opettajan mallin toistaminen, kirjan tekstien lukeminen ääneen, kaveripalaute, harjoitukset kielistudiossa. (Paula)
Färdiga läromaterial (t.ex. uttalstransparang och övningar), upprepning efter läraren, uppläsning av texten, feedback från kompisen, övningar i språkstudion.

(7) Käytän myös havainnollistamista, esimerkiksi huulien pyöristäminen lyijykynä nenän ja ylähuulen välissä. Se on opiskelijoista hauskaa! (Minna)
Jag använder också åskadliggörande, t.ex. läpprundning med en blyertspenna mellan näsan och överläppen. Studenter tycker att det är roligt!

(8) Harjoitteleme ääntämistä ryhmitellen sanoja yhtäläisten ääntämissäntöjen ja -tapojen perusteella. Sen lisäksi sanoja opetellessamme ja tehtäviä tarkastaessamme äännämme sanoja yhdessä, jolloin ääntämismallit tulevat opetukseen ikään kuin vaivihkaa mukaan. (Leila)
Vi övar uttal genom att gruppera ord med likadana uttalsregler och sätt. Vidare uttalar vi ord tillsammans när vi övar nya ord och korrigerar uppgifter. Då kommer uttalsmönster till undervisningen på samma gång.

Lärare kan också utnyttja språkstudion i språkundervisningen. Frågorna 3 och 4 handlade om lärares åsikter om språkstudion. Informanterna använder språkstudion för övning av antingen uttal eller hörförståelse, men Jukka anser att det inte finns tillräckligt med tid för det. Det var oklart om lärare menade att de använder språkstudion för uttalsövning eller hörförståelse och därför kom det inte fram om uttal övas i alla språkstudiobesök. Leila och Maija använder språkstudion minst en gång i veckan och de anser att en fördel med språkstudioövning är att läraren kan ge feedback på elevens uttal personligt. Då har också blygare elever möjlighet att uttala fritt och de behöver inte vara rädda för att andra hör deras tal. Eleven kan också lyssna på sitt eget uttal och förbättra sina uttalsfel efter lyssnandet.

(9) Kielistudio tukee niin ikään ääntämisen opetusta, erityisesti ”toisto mallin mukaan” -toimintoa käytettäessä. Tällöin oppilaat siis lukevat nauhan perässä kappaletta lause kerrallaan ja oma ääni jää talteen. Lopuksi oppilas kuuntelee tuotosta ja voi tehdä

korjauksia ääntämykseen. Opettaja kuuntelee tällöin oppilaiden tuotoksia ja voi antaa oppilaille palautetta henkilökohtaisesti. Harjoitus sopii erityisesti ujoimmille oppilaille, sillä muut eivät kuule ääntämistä ja opettajan kommentteja. (Leila)

Språkstudion stödjer också uttalsundervisning, särskilt "upprepnin g efter mallen". Då läser elever efter bandet mening i taget och uppläsningen spelas in. Till sist lyssnar eleven produkten och kan göra förändringar till uttalet. Samtidigt lyssnar läraren elevernas uttal och ger feedback personligt. Övningen passar särskilt till blygare elever eftersom andra inte hör uttalet och lärarens kommentarer.

Minna tycker att det är nyttigare att öva uttal i klassen med hela gruppen än i språkstudion. Kjellins tankar (se avsnitt 2.2) om körövningar i uttalsundervisningen stödjer denna åsikt.

- (10) On kätevämpää harjoitella ryhmässä. Saan heti tehtyä merkinnät taululle, voimme toistaa kunnes opiskelijat saavuttavat oikean ääntöasun jne. (Minna)

Det är nyttigare att öva i gruppen. Jag kan genast göra markeringar på tavlan och vi kan upprepa tills studenter når det rätta uttalet osv.

I fråga 4 framgick också att undervisningserfarenhet kan påverka resultaten. Paula svarade att hon inte kan utnyttja språkstudion effektivt eftersom hon inte har tillräckligt med erfarenhet av dess användning.

- (11) Kyllä, mutta en ole itse vielä tarpeeksi kokenut studion käyttäjä saadakseni siitä irti parhaan mahdollisen hyödyn. (Paula)

Ja, men jag är inte så van vid att använda språkstudion för att få det bästa av det.

Jag frågade också vilken roll uttal har i språkkunskaper enligt läraren. Alla informanter anser att uttal är viktig i språkbehärskning. Hildén (2000: 175) konstaterar att tal måste vara tillräckligt flytande och språkligt noggrant för att talaren blir förstått. Detta kom fram också i resultat av denna undersökning eftersom enligt informanterna kan kommunikation och meddelandet störas om talaren har många uttalsfel. Informanterna tycker också att uttalsövning förbättrar hörförståelsekunskaper. Dessutom uppmuntrar behärskning av svenskt uttal elever att använda språket, vilket enligt min mening är den viktigaste uppgiften av uttalsundervisningen.

- (12) Ääntämisen harjoittelu kohottaa mielestäni oppilaan itsetuntoa kielenkäytössä, sillä ääntämisen sujuessa oppilas toteaa myös itse, että tähän kuulostaa ihan aidolta. Toisaalta ääntäminen on erittäin tärkeää myös kommunikoinnin ja viestinnän kannalta,

sillä puhetta on vaikea ymmärtää, jos painotukset ja ääntäminen menevät väärin.
(Leila)

Enligt min mening förbättrar uttalsövning elevens självmedvetenhet i språkanvändning, eftersom när uttal går bra fattar också eleven att det låter helt rätt. Å andra sidan har uttal en viktig roll i kommunikation, eftersom det är svårt att förstå tal om betoningen och uttalet går fel.

- (13) Ääntäminen on erittäin tärkeä osa kielitaitoa, koska sen kautta oppii myös ymmärtämään puhuttua kieltä. Näin ollen kuuntelutaidot parantuvat, kun ymmärtää miten sana/fraasi pitäisi ääntää. (Jukka)

Uttal har en viktig roll i språkkunskaper eftersom med hjälp av uttal lär man sig att förstå talat språk. Hörförståelsekunskaper förbättras när man förstår hur ett ord eller en fras borde uttalas.

- (14) On ensiarvoisen tärkeää, että uskaltaa avata suunsa. Tavallisimpien ääntämissäätöjen hallinta tuo yleensä itsevarmuutta. (Paula)

Det är väldigt viktigt att man vågar öppna munnen. Att kunna de vanligaste uttalsreglerna ger ofta självförtroende.

Näst behandlar jag svar på fråga 7: *Vilka områden av svenskt uttal tycker du orsakar problem för gymnasister?* Enligt Kuronen och Leinonen (2010: 56) orsakar u-ljudet [u] mest problem av finlandssvenska vokalljud för finska inlärare eftersom det saknas i finskan, och detta kom fram också i svar.

- (15) Äännevastaavuus yleisesti haastavaa, esim. y:nä ääntyvä u (kuten sanassa ful jne.) tuntuu hankalalta oppia, vaikka on niin tavallinen. (Paula)

Ljudmotsvarighet är generellt krävande, t.ex. u som uttalas som y (såsom i ordet ful) verkar vara svårt att lära sig, även om det är så vanligt.

Jukka tycker att uttal inte är särskilt svårt om man bara satsar på det, men de andra lärarna svarade att t.ex. ljudmotsvarighet och betoning är svåra för gymnasister. Vidare kom det fram att ändelsen *-tion* som kan antingen uttalas som [tʃ] eller [ʃ] är problematisk. Kuronen och Leinonen (2010: 77) konstaterar att ljudet [ʃ] förekommer i finskan bara i främmande ord och därför brukar finnar använda [s] i stället för [ʃ] i främmande ord, t.ex. i ordet *shakki*.

- (16) Heiltä puuttuu rohkeutta sanoa erikoisesti äännettävät äänteet esim. -tion -loppuiset sanat: sensation, station jne. Myös vokaalit o, u, y lyhyissä/pitkissä tavuissa ovat vaikeita. Joskus yhdyssanojen painotus on hankalaa. (Minna)

De vågar inte uttala speciella ljud, t.ex. ord med ändelsen -tion: sensation, station osv. Också vokaler o, u, y i korta eller långa stavelser är svåra. Ibland är betoningen av sammansatta ord problematisk.

- (17) Ihan perusasiatkin b-tason ruotsissa esim. äännevastaavuudet, mutta erityisen vaikeaa esim. lausepaino. (Maija, fråga 7)

T.o.m. grunder i b-svenska är svåra, t.ex. ljudmotsvarigheter, men särskilt svårt är t.ex. satsbetoning.

4.2 Finlandssvenskt och rikssvenskt uttal

Näst ska jag redogöra för hur informanterna svarade på frågorna 8-12 som handlade om finlandssvenskt och rikssvenskt uttal i gymnasieundervisningen.

Den första frågan handlade om representation av rikssvenskt uttal i läromaterial. Alla informanter svarade att det finns mycket rikssvenskt uttal i läromaterial, både i texter och i övningar. Salenius (2011, se avsnitt 2.4) resultat stödjer detta. Jukka skrev t.o.m. att den läroboksserie som han använder baserar sig på rikssvenskan. Dessutom tyckte Leila att båda uttalsvarianterna presenteras bra.

- (18) Käyttämäni kirjasarja pohjautuu suurelta osalta ruotsinruotsiin. (Jukka)

Den läroboksserie som jag använder baserar sig mest på rikssvenska.

- (19) Mielestäni oppimateriaaleissa on huomioitu hyvin molempien ääntämisten esilletuominen sekä yläkoulun että lukion osalta: kappaleissa, kuullunymmärtämisissä, ääntämisoheissa, yo-teksteissä. (Leila)

Jag tycker att presentation av båda uttalsvarianter beaktas bra i läromaterial både på högstadiet och på gymnasiet: i kapitlen, hörförståelseövningar, uttalsinstruktioner och texter av studentskrivningar.

Leilas svar var intressant med tanke på tidigare forskning. När det gäller uttalsinstruktioner i läroböcker ges enligt Salenius (2011: 112) inte tillräckligt med information om olika ljud av uttalsvarianter. Vidare förekommer instruktioner för prosodi sällan och därför får studenter inte veta från läroboken hur rikssvensk och finlandssvensk prosodi skiljer sig. Dessutom beskrivs rikssvenska och finlandssvenska i fonetiska transkriptioner endast när skillnader finns och även då måste eleven veta vilken uttalsmodell representerar vilken variant (Salenius 2011: 109). Båda uttalsvarianter förekommer mycket i hörförståelsen, men inte så ofta i uttalsinstruktioner. Läraren har alltså stort ansvar för en djupare genomgång av skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska.

Fråga 9: *Presenterar du skillnader i finlandssvenskt och rikssvenskt uttal i din undervisning? Om ja, hur?* gav olika resultat. Några informanter förklarade tydligt vilka saker av uttalsvarianter de tar fram i undervisningen, medan några svarade kortare. Det nämns t.ex. enskilda ord och ljud och intonation i svar. Nedan exemplifieras svaren på frågan.

(20) Joskus: sekä kirjan tehtävien kautta että omien esimerkkien ja kokemusten kautta tai vain ohimennen mainiten. (Paula)

Ibland: både genom övningar i läroboken och genom egna exempel och erfarenheter eller bara nämner i förbigående.

(21) Kyllä, erilaisissa harjoituksissa tarkastelemme eroja ja äännämme. (Maija)

Ja, vi betraktar skillnader och uttalar dem i olika övningar.

(22) Aika-ajoin, esim sanojen själv, skäl, schyst kautta. (Leila)

Ibland, t.ex. med hjälp av ord själv, skäl, schyst.

(23) Tuon aina. Kuvaan sk- ja k- kirjainten eron eri varianteissa, sekä u ja y - vokaalien eron. Intonaatiosta puhun myös. (Minna)

Alltid. Jag beskriver skillnader mellan bokstäver sk och k och vokaler u och y i olika varianter. Jag talar också om intonation.

(24) Tuon erot selkeästi esiin, kirjasarjassa on mallit molempiin ääntämissiin. Vertailemalla ääntämistä tuon erot ilmi ja selitän, mistä ne johtuvat. (Jukka)

Jag exemplifierar skillnader tydligt, det finns mönster för både uttalsvarianter i läroboksserien. Genom att jämföra uttal presenterar jag skillnader och förklarar vad som orsakar skillnader.

Det kom tydligt fram att Minna och Jukka tar upp skillnader mellan uttalsvarianter i undervisningen i praktiken, medan två lärare svarade att uttalsvarianter presenteras bara ibland. Maija svarade att skillnader genomgås tillsammans, men svaret var ganska inexact. Det kom inte fram i hennes svar hurdana övningar som används och hur ofta skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska övas. Detta antyder att varianterna inte behandlas grundligt i hennes undervisning. Det förefaller att Jukka och Minna presenterar rikssvenskt uttal i praktiken och de andra lärarna lägger inte märke till skillnader mellan uttalsvarianterna i undervisningen så djupgående. Denna variation mellan lärare är enligt min mening intressant. Å ena sidan presenteras skillnader mellan uttalsvarianterna inte noggrant och bara ibland, men å andra sidan tar två informanter tydligt rikssvenskt uttal upp i undervisningen. Denna variation orsakar orättvisa omständigheter till gymnasister eftersom alla inte har samma möjligheter att lära sig rikssvenska än andra. Det är enligt min mening positivt att det ändå finns lärare som vill ta upp skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska i uttalsundervisningen mer grundligt.

Jag frågade också om informanterna tycker att de har tillräckligt goda kunskaper av finlandssvenskt och rikssvenskt uttal (fråga 11). Alla informanter svarade att de har goda kunskaper av uttalsvarianter. Det är således inte frågan om bristen på kunskaper att tre lärare inte presenterar skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska så grundligt som Minna och Jukka. Minna, Jukka och Leila har också bott i Sverige, vilket har gett dem god övning av rikssvenskt uttal. Förutom rikssvenska tog Minna aspekten av finlandssvenska regionala varianter och reduktion till denna fråga.

(25) Tietoni ovat riittävä, sillä olen asunut 6 vuotta Ruotsissa ja olen käynyt ääntämisen kursseja koskien riikinruotsia. (Jukka)

Mina kunskaper är bra eftersom jag har bott sex år i Sverige och haft uttalskurser på rikssvenska.

(26) Suomenruotsin murrevariantit ovat huonoimmalla tolalla, enkä opeta opiskelijoita lyhentämään tavuja, esim. "jag har talat " [ja har tala]. (Minna, fråga 11)

Finlandssvenska dialekter kan jag sämst och jag lär studenter inte att reducera stavelser, t.ex. "jag har talat " [ja har tala].

När det gäller informanternas åsikter om undervisningen av finlandssvenskt och rikssvenskt uttal (frågorna 10 och 12), anser alla att det är viktigt att undervisa skillnader i dessa uttalsvarianter på gymnasiet eftersom man kanske inte förstår rikssvenska även om man behärskar finlandssvenskt uttal bra. Dessutom anser alla att gymnasister också måste förstå rikssvenska eftersom rikssvenskt uttal behövs i Sverige och är en stor del av svensk kultur. T.o.m. norska och danska nämns i svaren.

(27) Täytyy ymmärtää riikinruotsia, koska he kuulevat sitä tulevassa työelämässään varmasti enemmän kuin suomenruotsia. (Minna)

De måste förstå rikssvenska eftersom de säkert hör rikssvenska i sitt arbetsliv mer än finlandssvenska.

(28) Täytyy, koska oikeissa viestintätilanteissa Ruotsissa sitä tarvitsee. Lisäksi norjan ja tanskan ymmärtäminen on helpompaa. (Maija)

Man måste förstå rikssvenska eftersom det behövs i äkta kommunikationssituationer i Sverige. Dessutom är det lättare att förstå norska och danska.

(29) Omat oppilaani ovat selvästi motivoituneempia riikinruotsista ja ruotsalaisesta kulttuurista. (Jukka)

Mina egna studenter är klart mer motiverade av rikssvenska och svensk kultur.

Resultaten visar att även om tre lärare inte tar upp uttalsvarianter i undervisningen djupgående, anser de att det är viktigt att förstå rikssvenska. Detta är enligt min mening kontroversiellt eftersom kan gymnasister verkligen förstå rikssvenska om varianten bara genomgås i klassrummet i liten utsträckning? Vidare förefaller det att lärare fokuserar i svaren endast på förståelsen men inte på produktionen. Eftersom det är lättare att förstå språket om man själv kan producera det, borde uttal också övas effektivt. Det kom fram i resultaten att också lärare tycker att uttalsövning underlättar hörförståelse (se citat (13)). Därför borde lärare uppmuntra elever att öva rikssvenska ljud.

Förutom de 12 svar som behandlades ovan, hade informanterna en möjlighet att skriva fritt om andra åsikter om ämnet. Bara Jukka svarade på frågan. Han tog upp aspekten av läroplanen och svarade på följande sätt:

- (30) Opetussuunnitelmassa tulisi määritellä, että ruotsia voi opettaa myös vieraana kielenä, ja mahdollistaa näin ollen virallisesti riikinruotsin opettamisen. (Jukka)
Det borde definieras i läroplanen att man kan undervisa i svenska som främmande språk och på det sättet officiellt möjliggöra undervisning av rikssvenska.

Eftersom uttrycken och kursinnehåll i läroplanen är mångtydiga, kan uttal ses vara en del av undervisning. Med tanke på resultaten anser jag ändå att uttalet borde ha större roll i gymnasiets läroplan och uttalsvarianter och uttalsundervisningen borde nämnas i den. Enligt Jukka är elever mer motiverade av rikssvenska än finlandssvenska (se svar (29)) och därför skulle rikssvenska kunna ha större roll i undervisningen också officiellt. Då skulle det vara lättare för läraren att välja vilken uttalsvariant han eller hon talar i undervisningen. Vidare skulle situationen vara mer jämställd för gymnasister så att förekomsten av rikssvenskt uttal i undervisningen inte skulle vara beroende av läraren.

5 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

I detta kapitel diskuterar jag resultaten och svarar på mina forskningsfrågor (se avsnitt 3.1). Vidare diskuteras undersökningsmetod och studien som helhet.

Den första forskningsfrågan var hurdana övningar lärare använder i uttalsundervisning och jag anser att undersökningen svarar på denna fråga bra. Lärare anser att det är viktigt att undervisa i svenskt uttal på gymnasiet. Uttalsövningar uppmuntrar gymnasister att använda svenska och rätt uttal underlättar kommunikation med svenskspråkiga personer. Resultaten visar att lärare använder många olika övningar. Uttalet övas t.ex. med hjälp av diskussioner och upprepningar efter mallen både genom särskilda övningar och vid sidan av annan undervisning. Lärare använder ofta färdiga material från läroböcker för uttalsövning, men också några egna övningar nämndes. Språkstudion används t.o.m. en gång i veckan, men det var ganska otydligt om den används för uttalsövning eller hörförståelse. Lärare anser att

språkstudion har sina fördelar, men det kom också fram att uttalsundervisning kan vara nyttigare med hela gruppen i klassrummet. Uttalsövningar som nämndes i svaren är enligt min mening ganska vanliga och de kan bli tråkiga för gymnasister om de används alltid utan variation. Att åskådliggöra uttalet (se avsnitt 4.1, citat (7)) ger dock variation till uttalsövning och kan öka gymnasisternas motivation. Det skulle ha varit intressant att veta mer om undervisningsmetoder, framförallt hur elev som lärare-övning och ordsökning används för uttalsövning.

När det gäller den andra forskningsfrågan om representation av finlandssvenskt och rikssvenskt uttal i gymnasieundervisningen, stödjer resultaten delvis min hypotes före undersökningen (se avsnitt 3.1). Det kom fram att tre lärare behandlar båda uttalsvarianterna i undervisningen bara i viss mån, även om alla informanter anser att det är viktigt att förstå och undervisa i rikssvenskt uttal. Minna och Jukka presenterar rikssvenskt uttal i undervisningen mer grundligt, vilket tydligt visar individuell variation i resultaten. Rikssvenskt uttal jämförs med finlandssvenskt uttal t.ex. genom att öva enskilda ljud. Det är signifikant att informanterna åtminstone ibland presenterar rikssvenska ljud i undervisningen. Detta innebär att skillnader mellan uttalsvarianter inte helt ignoreras i gymnasieundervisningen och gymnasister får veta att det finns olikheter mellan svenskan i Sverige och i Finland.

Som jag förut konstaterade valde jag enkätundersökningen med öppna frågor eftersom jag ansåg att informanterna måste få berätta fritt om sina tankar. Under analysprocessen av resultaten förstod jag ändå att en intervju skulle ha gett djupare perspektiv på forskningsfrågor. Med enkät som undersökningsmetod var det inte möjligt att ställa följdfrågor som skulle ha preciserat informanternas svar, för några uttryck som informanterna använde var mångtydiga. Eftersom några informanter svarade kortfattat, kunde jag inte heller få så djupa svar som jag hade velat ha. T.ex. Maijas svar på fråga 9 (se avsnitt 4.2, citat (21)) var inexakt. Vidare var några enkätfrågor inte bra formulerade. T.ex. informanterna kunde svara på fråga 10: *Borde man undervisa i skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska till elever?* bara med ett ord. Jag borde ha använt mer tid åt omformulering av enkätfrågor eller ursprungligen börjat materialinsamlingen tidigare så att intervjuer skulle ha förverkligats.

Denna undersöknings resultat beror mycket på vilka informanter som blir utvalda. Med hänsyn till resultat antar jag att alla lärare ägnar tid åt uttalsundervisning på kurser. I denna

studie var åtminstone en informant väldigt intresserad av rikssvenskt uttal och tar det också upp i undervisningen. Vidare bestod material av bara fem informanter, vilket gav ganska sparsamt synvinkel till ämnet. Jag anser också att det borde ha funnits mer frågor i enkäten med tanke på att det inte var möjligt att ställa följdfrågor.

I vidare forskning kunde det kartläggas om det finns skillnader mellan åsikter hos lärare från olika delar av Finland. Denna undersökning kunde genomföras som intervju för att få omfattande resultat. Vidare anser jag att det skulle vara intressant att veta hurdana tankar gymnasister har om finlandssvenska och rikssvenska i undervisningen. Eftersom svenska uttalsvarianter i undervisningen inte har undersökts avsevärt tidigare, anser jag att ämnet är värt att forskas mer.

LITTERATUR

Engstrand, O. 2007. *Fonetik light*. Lund: Studentlitteratur.

Grunderna för gymnasiets läroplan 2003. Utbildningsstyrelsen.
<http://www02.oph.fi/svenska/ops/gymnasiet/gymnlpg.pdf>

Hildén, R. 2000. Vieraan kielen puhuminen ja sen harjoittelu. I: Kaikkonen, P. & Kohonen, V. (red.): *Minne menet, kielikasvatus? Näkökulmia kielipedagogiikkaan*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 169-180.

Iivarinen, M. 2010. *Lärare, läroplan och muntlig språkfärdighet. Gymnasielärares sätt att tolka läroplan, undervisningsmetoder och tankar*. Kandidatavhandling. Jyväskylä: Institutionen för språk, svenska språket vid Jyväskylä universitet.
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/23940/Maria_Iivarinen_prosem2_vt2010.pdf?sequence=1

Iivonen, A. & Tella, S. 2009. Vieraan kielen ääntämisen ja kuulemisen opetus ja harjoittelu. I: Aaltonen, O., Aulanko, R., Iivonen, A. Klippi, A. & Vainio, M. (red.): *Puhuva ihminen: Puhetieteiden perusteet*. Helsinki: Otava. 269-281.

Kjellin, O. 2002. *Uttalet, språket och hjärnan. Teori och metodik för språkundervisningen*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

Kuronen, M. & Leinonen, K. 2010. *Svenskt uttal för finskspråkiga: Teori och övningar i finlandssvenskt och rikssvenskt uttal*. Tampere: Juvenes Print.

Reuter, M. 1977. Finlandssvenskt uttal. I: Pettersson, B. & Reuter, M. (red.): *Språkbruk och språkvård*. Helsingfors: Schildts. 19-45.

Salenius, A. 2011. *Taking it a tad further : comparing English and Swedish course materials in terms of presenting prosody and accent variation*. Pro gradu -avhandling. Jyväskylä:

Institutionen för språk, engelska språket vid Jyväskylä universitet.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/37172>

Thorén, B. 2007. *Funderingar och forskning kring en basprosodisk undervisningsstrategi för uttalsundervisning i svenska som andraspråk*. I: Språklig mångfald och hållbar samhällsutveckling: Rapport från ASLA:s höstsymposium Eskilstuna, 9-10 november 2006. 256-284. http://www.bossethoren.se/bilder/bosse_thoren_manus.pdf

Tornberg, U. 2005. *Språkdiraktik*. Stockholm: Gleerup.

Turunen, A. 2011. *Att tala förståeligt. Gymnasieelevernas och lärarnas åsikter om svenskt uttal och uttalsövningar*. Kandidatavhandling. Jyväskylä: Institutionen för språk, svenska språket vid Jyväskylä universitet. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/37380>

Ändring av grunderna för läroplanen i gymnasieutbildning för unga 2003. Utbildningsstyrelsen.
http://www.oph.fi/download/118035_Maarays_10_2009_ruots_ei_sal.pdf

BILAGA: ENKÄTFRÅGOR

ÄÄNTÄMISEN OPETUS

1. Opetatko ääntämistä erikseen vai sulautuuko se muuhun opetukseen?
2. Millaisia harjoituksia käytät ääntämisen opetuksessa?
3. Käytätkö opetuksessasi kielistudiota? Miten usein?
4. Koetko kielistudion hyödyllisenä ääntämisen opetuksessa?
5. Mikä osa ääntämisellä on mielestäsi kielitaidossa?
6. Onko kursseilla mielestäsi riittävästi aikaa ääntämisen harjoitteluun?
7. Mitkä asiat ruotsin ääntämisessä ovat mielestäsi vaikeita oppia lukiolaisille?
Tuottavatko jotkin tietyt asiat erityisesti vaikeuksia?

SUOMENRUOTSIN JA RIIKINRUOTSIN ÄÄNTÄMINEN

8. Esiintyykö oppimateriaaleissa riikinruotsin ääntämistä (esim. kuullunymmärtämistehtävissä, oppikirjojen kappaleissa)?
9. Tuotko opetuksessasi esiin suomenruotsin ja riikinruotsin ääntämisen eroja? Jos, niin miten?
10. Tuleeko mielestäsi oppilaille opettaa suomenruotsin ja riikinruotsin eroja?
11. Ovatko tietosi suomenruotsin ja riikinruotsin ääntämisestä mielestäsi riittävät opettamaan niiden eroja oppilaille?
12. Täytyykö oppilaiden mielestäsi ymmärtää riikinruotsia? Mitä hyötyä siitä mielestäsi on/olisi?
13. Tuliko mieleesi jotain muuta aiheeseen liittyvää? Tässä kohdassa voit kertoa lisää.